
הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

אברהם צבי הלוי

(ציונים לחייו ושירתו)

מאת חיים ליף

א

עם הסתלקותו של אברהם צבי הלוי נעקרה מן החבורה העברית הוותיקה באמריקה, ששורותיה הולכות ומידלדלות, דמות ניכרת, דינאמית ומצויינת בהווייתה, באופייה, בהלך-נפשה וביחסיה לזולת. מטבעו היה הלוי בעל מזג חם, סוער ורוחח כ"ים נגרש". זורק היה מרה ומטיח דברים נגד כל פגם, זיוף ועוול בחיינו הציבוריים והתרבותיים. הוא לא נשא פני איש ולא המתיק את הדין ומתח ביקורת חריפה על כל מעשה וחזיון שראה בהם סילופה של האמת וסלד מכל גילוי של צביעות, מליצה שדופה והעמדת פנים. מלחמתו לדבר אמת היתה ללא פשרות וויתורים. את אהבותיו לא גילה ועל טינותיו ותרעומותיו הכריז "בשער בת רבים". כל פגיעה בצדק נגעה אל נפשו ולא נרתע מלקרוא תגר על ראשי מוסדות והסתדרויות כשלא עסקו לפי דעתו בצרכי ציבור באמונה ושראם כ"מאשרים מתעים".

א. צ. הלוי לא ידע מעצור ברוחו ולא נקט לשון יפה ונקיה כשבא לפקוד עוונות. מבקש היה לגלות את "האמת הערומה" ודבריו בוטים כמדקרות חרב וקשים כגידים... ואם יש והפריז על המידה והחטיא את המטרה בפגיעותיו הרי זה מפני שמצפוננו היה ער ורגיש ביותר ומכיוון שהתעורר שוב לא היתה לו שליטה על רגשותיו והם פרצו ועברו על גדותיהם.

ב

וכשם שייסר כך התיסר. שירתו נבעה מתוך חביון לבו ללא מעטה-קסם של דמיון משלה (מ' פתוחה, ל' סגולה). הלוי לא עשה בשירתו כיווני חן ולא עיטרה סילסולי לשון. כל שורה בה היא חווייה, נסיון ותחושת מציאות מריה-דווייה. בפתיחת הספר היטיב המשורר עצמו לבטא רוח שירתו ומהותה ללא ימרנות כלשהי:

מתוהו סוגרי אקרא אלי שירי:

היה אתה ציון לקבר לב מרירי!

לא רבים המשוררים שמיעטו כל כך דבר על שירתם ועל יצירתם בכלל כמוהו. כיצד ידבר אדם על יגון נשמתו, על לבטיה ויסוריה? שיריו הם אמנם

שוועת־דווי של נפשו הפצועה והשסועה והנקלעת בין „שתי אבני משאבת, / שבע ריק ונכר קר ורב חרי האף“. לא שלא ניסה הלוי לחרוג ממצרי „הסוגר“. כטשרניחובסקי בשעתו (ב„לא רגעי שנת, טבע“...), נקט גם הלוי משל־גלים לשם לקח־העפלה:

ואתה אל תשלו ותשקוט בבקעת ההגשמה,

הרה נוס והעפל כל עוד בך הנשמה!

אך שירתו של הלוי אינה שירת „עוז ותעצומות“. מפוכחת־נואשת היא. לאחר מאמצים רפויים להתנער משיפלותה היא צונחת כציפור חולה ובאה „עד דכא“. נסיונות־לבטיו של המשורר וענני האימים שנישאו בעולם המסוער בין שתי מלחמות העולם החריבו כל מעינות אמונת־נעוריו והרסו כל תקווה לעתיד מנחם וטוב (ב„לסבי אגרת“):

כי אויה! חרב מעין ילדות, גוססת אגדת הילד.

כי סוגר לבי מאל חי וטל־תפילה לא יחון־ירוה צחיח.

לא תיצפה בנו עין אל מסתחר, מפצעינו התעלס גם משיח.

כיתוס בודד ועוזב אעמוד כושל בפני זועת ההפיכה.

היבוא עזרי מעס אדם מתנער מחרבות עמק הבכא?

המשורר הוא גלוי־עינים. הפורענות של מלחמת העולם השנייה פרשה את צילה על עולם ומלואו והמשורר עומד בלב עולם מתפורר זה חותר למצוא את הפתרון ל„חזון הבאות“. כבשירו של שניאור „מעשה“, חזר־חלילה משחק־הגורל האכזרי של חורבן וכלייה ואין מפלט ממנו, כי יצר ההרס מקנן בלב האדם:

כי נלכד אנוש כל־יכול בפח כוחות־שטנים;

— — — — —

כדור משחק ייקלע בכף הגורל הסומא;

את קובעת הכורח ילפות־ימוץ עד תומה.

בימי האימים האלה של מלחמת העולם נבלעת שירתו הפרטית של הלוי בשירת הכלל, ויגונה יגון כפול, של צער־יאושו הוא ושל מוראי חורבן עמל. באחד משיריו מן הימים ההם, „ואני בבגדי צבא חמודות“, ירמח המשורר על תשוקותיו וחפציותיו, אך לבו לבו לעמו המובל לגרדום. כוחות הנעורים וכיסופי הדם עדין שוקקים בו והם מתגברים, כביכול, על תחושת הכאב לכליון עם, אך לא ללא רגש הרגשת־אשמה כבידה: „ואני מתחייב ונפשי חולת עולם בקסמיו / ואני מתחייב ולבי אל הניר והשיר“. בשיר „עלי קם דם דורות“ שוב אין המשורר נותן את לבו לקיסמי „ארץ חניפה, יפיה רועפת“. רצח עמו מסעיר את נפשו ואם רחוק לבו מאלוקים, אין המשורר יכול לידום „בזובל השקט“ על קבר עם, וכל עוד „רמץ אל ילחש מדשן לב גנוע“ יקרא: „חרפת עמך נקום אתה, רחוק, אלוה!“

ג

וכשם שהמשורר נקלע בין תחומי תום ילדותו ושכרון חושיו, כך יטולטל בין קיסמי ארצות זרות ושממונן לבין רתוקות ארץ המולדת. במדור „בפצעי מולדת“ שב„מתוך הסוגר“ כמה שירים נוגעים עד הלב על „הנאמנות הכפולה“ של המשורר. וידיי נפש כאן, המפיצים אור מצער על חידת־חיים זו של פייטן

עברי הגווע על אדמת נכר. אף בשירים אלה באים לידי ביטוי אתנעים (מוטיבים) מוכרים לנו (בשירי יהודה קרני, למשל). בשיר "מפני ארצי אנכי בורח"...

המשורר שב אליה בתפילת-וידוי:

הקיאתי חית-תבל מנוער וריק מכל קנין

איספני נא, לוא אהי אבן-מדרכת על סף הבנין.

וכרגש-אשמה זה המחלחל בלב המשורר הנהנה מזיו העולם כשעמו נדרס ונרצח בארצות-אירופה השדודות, כן יתנכל אליו "אשם חייו" על שלא בא בסוד תיקון אדמת המולדת ולבו "פחו ויזנה על תפארת קיקיון זרים". הבית האחרון בשיר "פצועה את ארצי" הוא מעין פזמון-חוזר מרטיט-לב של סיבכי-היחסים שבין המשורר למולדתו ורצונו העז לרצות את עוון נכריותו:

אני מוקא אלי חופך, מלוע עמים

פליט, כל הצינורות נופצו ואני — צחית.

מה יתן לסלעך ולחמסינך — ישימוני?

אש בך אוכלת ואני רק פית.

איך אארשך לעולם, במה ארצה עווני?

קלטיני, לוא אצלח היות לך חתן דמים!

ד

"זכה" המשורר והעלה בשיריו אתנעים כרכים-ניו-יורקיים, שיש בהם מריחו של "מרתף העולם". המשורר, שהיה "מתלקח" ושולח חרון-אפו ביריביו האמיתיים והמדומים ידע גם רחם ונפשו יצאה לעלובי החיים. אין אלה רחמים פושרים של אדם צלוח היורד לעמק עכור לראות בענות אחיו ופורש ל"מגדל השן" שלו כדי להתקין מטעמים מנסיונותיו הרוויים "חיים" על קיצפם הרותח... הלוי היה אחד מחבורת הנלבטים "שבע ריק ונכר קר ורב חרי האף".

המשורר התרועע עם מקופחי-החיים בסימטות נאלחות של ניו-יורק, תחת גשר ויליאמסבורג, בבוארי, בטימס-סקוויר והיה אח לאלמונים-נענים באלן סטריט, בלינוכס אווניו; ל"מפולת אדם" המחטטים באשפה והמבקשים "כזית" הנאה באולמיה-מחול הזולים שברחוב "הארבע עשר עם השדירה השלישית". בשירים האלה נתן המשורר פה לאילמיה-הנפש המתעטפים מרעב בשר ורוח. מבין השיטין מבצבצת גם קטיגוריה קשה על סידרי חברה ויחסי אדם נפסדים המשריצים פינות-כיעור-וניוול כאלה בתוככי ניו-יורק.

ה

יכולת-ביטוי-ותיאור רבה מושקעת בתוך הספר השירים "מתוך הסוגר", שהופיע בשנת תש"ח (בהוצאת "אוהל"). שירתו, רווית המליצה התנכית, אינה אמנם עשירת דימויים, אך כוחה באמת-ההרגשה ותפיסת-החיים שלה, מאז פירסם א. צ. הלוי שירים שלא כונסו עדיין בספר, וכן גם תרגומים בעיקר מן השירה האידית המודרנית, שאף בהם הראה כשרון אמנותי לא-מבוטל. אין ספק שיכול היה לתרום תרומה רבה יותר משאיפשרו לו תנאי חייו, טילטולי גופו ונרדדי רוחו. עדות (סוף בעמוד 144)

לכך הם גם המסות, המאמרים והרשימות הפזורים על פני העתונות העברית (ב"בצרון", "הדואר", "גליונות", "הפועל הצעיר" ועוד). מאמרי הביקורת שלו הצטיינו בהריפות ניתוחם, ביושר הגיונם ובצלילות הגותם (ראה רשימותיו ב"בצרון", במדור שקבע בירחון בשם "קו ומשקולת"). הוא גם נמשך למסות-מחקר וגילה את יכולתו אף בתחום זה בסידרת המאמרים שפירסם על החי"ל — עתון החטיבה היהודית הלוהמת בשנות מלחמת העולם השנייה, שפירסם ב"בצרון", שכתבם וערכם כשהוא משרת כסמל בצבא ארצות-הברית.

בימיו האחרונים כאילו נתעורר לפעילות ספרותית מחודשת. ימים רבים בילה בין כתלי בתי חרושת כפועל בתעשיית כלי-עור ועל עבודת-כפיו היתה תפארתו. בעשור האחרון לחייו חזר אל עבודת הרוח כתלמיד וכמורה. הוא סיים את חוק לימודיו בבית המדרש העליון של דרופסי ושימש מורה לספרות עברית במדרשת "הרצליה" בניו-יורק. כ"פשע" היה בינו להישגים נוספים בשדה השיר, אולם מחלות קשות פקדו את המשורר לפרקים והפכו את עולמו — ושירת חייו באמצע נפסקה.